* תגובה להרצאה של נתנאל ליפשיץ "תוגת הפילוסופיה העברית" שטוען שעברית פחות טובה ליצירה פילוסופית משפות אחרות. הדיון התנהל במפגש פתיחת שנה של המחלקה לפילוסופיה באוניברסיטת בר-אילן (12.11.24).

פילוסופיה בעברית

פתיחה: ברוך הבא

לפני שאני מתווכח עם נתנאל אני רוצה לומר שאני מאוד שמח שנתנאל הצטרף אלינו למחלקה. אני ונתנאל מכירים כבר קרוב לעשרים שנה, מהימים ששנינו עשינו את צעדינו הראשונים בפילוסופיה באוניברסיטה העברית. נתנאל פילוסוף מצוין מכל הבחינות, ואנחנו הולכים ליהנות ממנו.

סיוע לנתנאל

אני כמעט ולא מסכים עם שום דבר שנתנאל אמר. אבל לפני שאספר לכם מה אני חושב, אני רוצה קצת לסייע לעמדה שלו. לפי ההערכות שמצאתי, בעברית יש כמה עשרות אלפי מילים. לעומת זאת באנגלית יש מאות אלפים, אם לא מיליון. בעברית יש פחות מילים מאנגלית, ולכן סביר שישנם הרבה דברים שיש להם מילה באנגלית אבל לא בעברית.

הסתייגות: זו שאלה אמפירית

אני רוצה לסייג את הדיון כאן ולומר שאנחנו עוסקים כאן בשאלה שהיא אמפירית ואחרים מסוגלים לבחון אותה טוב מאתנו. למה פילון, יהודה הלוי, רמב"ם, שפינוזה ושלמה מיימון לא כתבו פילוסופיה בעברית זו שאלה להיסטוריונים. (שאלתי את עמיתנו יהודה הלפר והוא אמר שעד המאה ה12 שני סוגים של תשובה, מהסוג שלי ומהסוג של נתנאל, היו נכונים. קהל היעד העדיף ערבית, ועוד לא הייתה שפה מפותחת בעברית למונחים אריסטוטליים. אבל, החל מהמאה ה13 השפה הפילוסופית בעברית התפתחה ויש הרבה כתיבה בעברית). למה היום פילוסופים אקדמיים, בניגוד לרבנים והוגי דעות מסוגים אחרים, לא כותבים בעברית, זו שאלה לסוציולוגים. לכן, לצד הביקורת שלי על הטיעונים של נתנאל, אני ארצה בסוף לקחת את הדיון יותר לכיוון שאנחנו כן יודעים לעסוק בו, הכיוון הנורמטיבי.

טיעונים נגד נתנאל

נתנאל טוען שקשה להביע רעיונות פילוסופיים בעברית. אני חושב שזה לא נכון, ויש לי ראייה חזקה. אני לומד ומלמד בעברית כבר שנים. כתבתי ספר שלם בעברית. אף פעם לא חשבתי לעצמי – או, איזו שפה נוראית, אי אפשר לתאר בה את מה שאני חושב. כל העמיתים שלי איכשהו מצליחים ללמד פילוסופיה בעברית. אם אפשר לדבר פילוסופיה בעברית, אפשר גם לכתוב.

בנוגע לתרגום, מובן שקל יותר לתרגם מגרמנית לאנגלית, אלו שפות דומות יותר. אני מתאר לעצמי שמערבית דווקא יותר קל לתרגם לעברית מאשר לאנגלית. בתרגום עבודה מוקפדת תמיד מתרגמים צריכים להכריע בין שטף קריאה לנאמנות למקור, בדרך כלל אי אפשר להשיג אחד בלי לשלם מחיר לשני. לא השתכנעתי שבגלל קשיים בתרגום, שיש בכל תחום, יש בעיה לייצר יצירות מקוריות בעברית. המילה person למשל היא עמומה גם באנגלית. אם היא אמורה לסמל משהו שיש לו תודעה עצמית, מסוגלות חשיבה רצייה ופעולה, אפשר לדבר על אלו ישירות, או להמציא מילה חדשה, או לייבא מאנגלית. זה מה שאנחנו עושים גם ככה, חצי מהמילים

שאנשים שרוצים להישמע חכמים או מגניבים משתמשים בהם הם מילים מאנגלית. "טעם" אולי זו מילה מיושנת לreason, אבל בשפת היומיום אנחנו משתמשים בשיקולים בעד ונגד כל הזמן, וזה מבטא את אותו הרעיון. קושי להבחין בין cause ו-reason, אגב, יש, אני חושב, לא פחות לדוברי אנגלית מאשר לדוברי עברית.

אז למה לא כותבים בעברית? אפשר לחשוב על הרבה הסברים טובים אחרים.

בתחום גלובלי כדאי לכתוב בשפה בינלאומית

ישנם תחומי דעת מקומיים וישנם תחומי דעת כלליים. בהיסטוריה, ספרות וסוציולוגיה יש הרבה חוקרים שהמחקר שלהם מקומי. בכימיה, מתמטיקה ופילוסופיה כללית, המחקר שלנו כללי. ולכן אנחנו נכתוב בשפה שיכולים לקרוא אותה מירב אנשי המדע בכל העולם. מה לעשות, עברית לא הייתה וכנראה גם לא תהיה שפה בינלאומית נפוצה כמו שהיו בעבר ערבית, לטינית, גרמנית, צרפתית, והיום אנגלית.

זו הסיבה שבגללה אני כותב בעיקר באנגלית. כשאני כותב, אני רוצה להיות חלק משיחה בינלאומית. אני רוצה שייקראו אותי עמיתים בארה"ב, גרמניה ואוסטרליה. אם אכתוב בעברית, הם לא יקראו. וגם העמיתים שלי בישראל יכולים לקרוא את האנגלית.

מתי כן הגיוני לכתוב בעברית?

מתי כן הגיוני לכתוב בעברית? נשים בצד אנשים שכותבים בעברית בגלל קשיים באנגלית. מתי קהל היעד העיקרי יכול להיות דוברי עברית? עולים בדעתי שני סוגים של חיבורים: **א.** חיבורים שעוסקים **בסוגיה מקומית**. **ב.** חיבורים **שמנגישים** סוגיות כלליות לציבור המקומי הרחב, שמתקשה לקרוא באנגלית. יש חיבורים משני הסוגים האלו. אבל <u>שווה לחשוב למה רוב רובם של הפילוסופים האקדמיים לא כותבים ספרים כאלו.</u>

לא מתגמל אקדמית

למה רוב העמיתים שלי לא כותבים ספרים כאלו? אני חושב שההסברים מאוד פשוטים. קודם כל, כי זה לא נחשב כמעט לכלום באקדמיה. כשמקבלים אותנו למשרה, עושים את זה רק על סמך תרומה לשיח הבינלאומי, בכתבי עת והוצאות לאור בינלאומיים. זה מתאים לאופי הכללי של פילוסופיה כללית. הקידום שלנו נעשה אך ורק לפי פרסומים כאלו. לפרסם בכתבי עת יוקרתיים, בו בזמן שמלמדים כמה וכמה קורסים וצריכים להתעסק בענייני מנהלה ובעניינים אישיים בבית, זה די והותר לרובנו. אין לנו זמן לכתיבה מקומית בעברית.

לא מתגמל כלכלית

שוק הספרים המקומי גם לא מתגמל כספית. בעוד שעל ספר שפרסמתי בהוצאת אוקספורד לא שילמתי דבר להוצאה, הם רק משלמים לי. כשחיפשתי הוצאה לספר שלי בעברית הוצאות ביקשו עשרות אלפי שקלים. הן מבקשות את זה כי השוק קטן מדי והן מעריכות שלא ירוויחו על ההוצאה מספיק כדי להוציא הכל מכיסם.

יש אנשים שיודעים לכתוב רבי מכר. חלקם אפילו נמצאים באקדמיה, אבל זה לא מאפיין נפוץ של אנשי אקדמיה. כשמחפשים לאייש תקן באוניברסיטה, עושים את זה, או כך מקובל לפחות, בעיקר לפי היכולת לפרסם מאמרים בכתבי עת נחשבים. זו יכולת אחרת ממה שנדרש כדי לכתוב רב מכר.

לא מתגמל חברתית

אין הרבה ביקוש לפילוסופיה. זה ניכר בגודל המחלקה שלנו. ואם אין הרבה ביקוש, כשנכתוב בעברית יהיו לכך מעט קוראים. יכול להיות שבין השאר אין הרבה ביקוש כי לא עשינו מספיק כדי להכיר לאנשים את התחום דרך כתיבה בעברית. אם כך, יש כאן מעגל שמזין את עצמו. כדאי להיזכר בהקשר הזה שיש הרבה ביקוש לסוגים אחרים של פילוסופיה. למשל, הגות רבנית. זה יכול לחזק את ההשערה שהאשמה במובנים מסוימים בנו.

מעבר לכך שאין הרבה ביקוש, חלק מהדברים שאנחנו עשויים לכתוב עשויים לעורר התנגדות, לפעמים קשה. בכל העולם ובוודאי בישראל, אנשי סגל באקדמיה, ועוד יותר במדעי הרוח, נוטים בעמדותיהם יותר שמאלה מאשר הציבור הכללי. זו תופעה שאפשר לומר עליה הרבה. אבל בהקשר שלנו, אחת ההשלכות היא שהרבה מהדברים שאנחנו נכתוב לא יתקבלו בברכה. וזה עוד דבר שמרתיע אנשים מלכתוב לציבור הרחב.

צעד אחורה

המערכת המוסדית-חברתית הנוכחית שלנו דוחפת אותנו למצב שבו לפילוסופים אקדמיים אין מספיק מניעים לכתוב על עניינים מקומיים ולהנגיש את תחום הדעת שלנו לקהל המקומי. זו בה בעת שהמימון שלנו מגיע מאותו ציבור שאנחנו לא כותבים עבורו. אני חושב ששווה לקחת צעד אחורה ולחשוב על היתרונות והחסרונות של המצב הזה, לחשוב אם זה מצב רצוי, ולחשוב אם משהו ממנו היינו רוצים לשנות. בעצם אנחנו צריכים לחשוב אלו תפקידים היינו רוצים שיהיו לנו, הפילוסופים האקדמיים.

העמדה הנאיבית - אפלטונית

ישנה עמדה נאיבית, אפשר לייחס אותה לאפלטון, שפילוסופים הם אנשים שיש להם תשובות נכונות ומאירות לכל השאלות, לעומת ההמונים שחיים במערה חשוכה. אם זה מה שנדרש כדי להיות פילוסוף, אז אף אחד מאתנו לא פילוסוף. העבודה העיקרית שלנו היא בשאלות תיאורטיות, זה לא אומר שאנחנו יודעים הרבה על היישום שלהם בעולם הממשי. כל אחת ואחד מתמחה בתחומים תיאורטיים מסוימים, אנחנו יודעים מעט על תחומים אחרים. ובתחומים שבהם אנחנו מתמחים, יש כל כך הרבה דעות של כל כך הרבה אנשים חכמים, שההסתברות (לכל הפחות מנקודת מבטכם) שדווקא העמדה שלנו צודקת נמוכה.

הנהרת סוגיות פילוסופיות

ישנו דבר אחר שאנחנו כן מתמחים בו. אנחנו יודעים לקחת סוגיות מזן מסוים, במיוחד שיש בהם ממד נורמטיבי, לבחון אותן בזהירות ובבהירות, להביע עמדות מנומקות ולהתייחס לנימוקים נגדיים. העבודה הזו, אני סבור, מאירת עיניים כשהיא נעשית בצורה טובה. היא יכולה לעזור לאנשים לחשוב על המוסריות של מהלכים מדיניים ומלחמתיים, לחשוב על הסבירות של אמונות שונות שלנו.

מחקר – מעלה את הרמה שלנו

את היכולות האלו אנחנו יכולים להפנות לכמה אפיקים וקהלים. אנחנו יכולים להפנות אותם לדיון מחקרי בינלאומי, כפי שהמצב החברתי הנוכחי דוחף אותנו לעשות. היתרון הגדול של השיטה הזו שזה דוחף אותנו לרמה הרבה יותר גבוהה של דיון ממה שהיינו עושים אם הקהל שלנו היה ציבור רחב מקומי. כל מי שפרסם

מאמר בכתב עת בינלאומי יוקרתי חווה את זה. הרמה הגבוהה הזו עוזרת לנו להיות מדויקים יותר, מחושבים יותר.

הוראה – מסייעת לסטודנטים שלנו

אנחנו יכולים להפנות את היכולות שלנו לכיתות שלנו. הדחיפה האקדמית להשקיע בכיתה קצת יותר נמוכה לעתים מאשר למחקר, אבל דברים משתנים בתחום הזה. מרצים באוניברסיטה מתלוננים על שינוי תרבותי שבו הסטודנטים הופכים ללקוחות ואנחנו למשרתים, היפוך מהתרבות שהייתה בזמנים קודמים. להיפוך הזה יש בוודאי מחירים, אבל יש בו גם תועלות. הוא מדרבן אותנו להשקיע יותר בהוראה, כלומר להשקיע את הכוחות והיכולות שלנו בהנהרת סוגיות פילוסופיות לסטודנטים שלנו.

פנייה לציבור הרחב

אנחנו יכולים גם להשקיע את היכולות שלנו בציבור הרחב. לנסות להנגיש ידע מאיר עיניים שנגיש לנו אך לא לאלו שלא עברו את ההכשרה שעברנו. ולנסות להשקיע את הכוחות שלנו בהנהרה של סוגיות מקומיות. אני חושב שמן הראוי שנעשה את זה. ומן הראוי שהמצב החברתי שלנו יהיה כזה שמעודד אותנו לעשות את זה. כשאנחנו לא עושים את זה, מדובר בפספוס.

נתנאל מסיים בשאלה למה לטרוח. התשובה שלי היא שאנחנו חייבים את זה לציבור שמממן אותנו, וגם שיש לנו מה לתרום להם. אני מאמין שזה גם נותן סיפוק ותחושת ערך כשעושים את זה בצורה טובה, וזה גם סוג של תגמול ששווה לקחת בחשבון.

בקיצור, אני חושב שאין קושי מיוחד בכתיבת פילוסופיה בעברית, ואני חושב שמן הראוי שנעשה את זה יותר.